

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота магістра

**з теми: «МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ПАЛЬЧИКОВИХ ІГОР У
ПІДГОТОВЦІ ДИТЯЧОЇ РУКИ ДО ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В
ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ»**

Виконала: студентка II курсу,
групи DOb1-M17
спеціальності 012 Дошкільна освіта
з додатковою спеціальністю
013 Початкова освіта
(денна форма навчання)
Сьомко Алла Анатоліївна

Керівник:
Демчик К. І., кандидат педагогічних
наук, старший викладач кафедри теорії
та методик дошкільної освіти

Рецензент:
Урсу Н.О.,
доктор мистецтвознавства, професор,
завідувач кафедри образотворчого
і декоративно-прикладного мистецтва
та реставрації творів мистецтва

Кам'янець-Подільський
2018

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ПАЛЬЧИКОВИХ ІГОР ДЛЯ ПІДГОТОВКИ РУКИ ДИТИНИ ДО ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	9
1.1. Значення розвитку дрібної моторики рук в ранньому і дошкільному віці: психолого-педагогічний аспект	9
1.2. Теоретичні засади ігрової діяльності дітей	17
1.3. Різновиди підготовки руки дитини до образотворчої діяльності..	22
1.4. Формування графічних навичок у дітей дошкільного віку	41
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА ПІДГОТОВКИ РУКИ ДОШКІЛЬНИКА ДО ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБАМИ ПАЛЬЧИКОВИХ ІГОР	3 50
2.1. Організація дослідження і діагностика рівня підготовки руки дошкільника до образотворчої діяльності засобами пальчикових ігор	50
2.2. Реалізація експериментальної методики використання пальчикових ігор для підготовки руки дитини до образотворчої діяльності	57
2.3. Експериментальна перевірка ефективності запропонованої методики підготовки руки дошкільника до образотворчої діяльності засобами пальчикових ігор.....	72
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81
ДОДАТКИ	88

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АПН – Академія педагогічних наук (вища галузева наукова установа, м. Київ).

БКДО – Базовий компонент дошкільної освіти.

ВР – високий рівень.

ДНЗ – дошкільний навчальний заклад.

ЕГ – експериментальна група.

КГ – контрольна група.

НР – початковий рівень.

СР – середній рівень.

ВСТУП

Актуальність дослідження. В умовах реформування освітнього простору відповідно до вимог сучасного устрою суспільства гострою проблемою постає розвиток дитини раннього та дошкільного віку. З-поміж складових особистості дитини вкрай важливим є розвиток її сенсорних відчуттів. Загальновідомо, що рівень розвитку вищих форм пізнавальної діяльності перебуває у прямій залежності від стану рухового аналізатора в цілому, а особливо від ступеня сформованості тонких рухів кистей і пальців рук. У зв'язку з цим робота з розвитку дрібної моторики рук повинні обов'язково включатися в систему підготовки дітей до образотворчої діяльності.

Життя людини складається із певних періодів, кожен з яких є унікальним по своїй природі. Тобто мається на увазі, коли дитячий мозок так би мовити, запрограмований на інтенсивне формування і навчання. Саме такий період життя дитини називають «ніжним віком». Зважаючи на цей факт, потрібно бути дуже обережним і делікатним у питаннях розвитку та освіти дітей раннього віку.

Ігри з пальчиками розвивають мозок дитини, стимулюють розвиток мови, творчі здібності, фантазію, а також готують руки дошкільника до образотворчої діяльності. Прості рухи допомагають прибрати напругу не тільки з самих рук, але і розслабити м'язи всього тіла. Вони здатні поліпшити вимови багатьох звуків. Загалом, чим краще працюють пальці і вся кисть, тим краще дитина говорить. Постає питання, чому ж це так. Пояснюється це тим, що рука має найбільше «представництво» в корі головного мозку, тому саме розвитку кисті руки належить важлива роль у формуванні та становленню образотворчих здібностей. І саме тому словесна мова дитини починається, коли руху його пальчиків досягають достатньої точності. Руки дитини, так би мовити, готують ґрунт для подальшого розвитку образотворчих здібностей.

Крім того, метою занять з розвитку спритності й точності пальців рук є розвиток взаємозв'язку між півкулями головного мозку і синхронізація їх роботи. У правій півкулі мозку у нас виникають різні образи предметів і явищ, а в лівому вони вербалізуються, тобто знаходять словесне вираження, а відбувається цей процес завдяки «містку» між правою і лівою півкулями. Чим міцніше цей місток, тим швидше і частіше по ньому йдуть нервові імпульси, активніше розумові процеси, точніше увагу, вище здібності. Для того, щоб дитина добре розмовляла, швидко і легко навчалась малювати, ліпити, конструювати, спритно виконувала будь-яку, саму легку роботу, – з раннього віку фахівці радять починати розвивати її руки: пальці та кисті.

Актуальність теми нашого дослідження визначається тим, що руки дитини швидко стомлюються у процесі виконання різноманітних доручень, завдань або вправ, найбільше це впливає на розвиток образотворчих умінь та навичок дошкільників. А це в свою чергу зумовлює використання оптимальних прийомів для розвитку моторики пальців та кисті рук дітей, якими і є пальчикові ігри.

Разом з тим, підходячи до вивчення даної проблеми, виявлено, що спеціально призначеної методичної літератури є недостатно розроблено. Вивченням різних видів ігор і впровадженням цього напряму в практику дошкільних освітніх закладів займаються окремі педагоги, такі як Л. Артемова, Г. Беленька, О. Богініч, Т. Комарова, М. Машовець, С. Парафєєва та інші. У БКДО та чинних освітніх програмах розвитку, виховання і навчання дитини раннього та дошкільного віку («Впевнений старт», «Дитина», «Дитина в дошкільні роки», «Оберіг», «Я у світі» та інші) ігровій діяльності дошкільників приділено достатньо уваги, але окремо специфіка використання пальчикових ігор у підготовці руки до образотворчої діяльності не розглядається.

Отже, актуальність проблеми, її суспільна та практична значущість, потреба в науково-методичному обґрунтуванні з позицій особистісно орієнтованого спрямування дошкільної освіти обумовили вибір теми нашого

дослідження – *«Методика використання пальчикових ігор у підготовці дитячої руки до образотворчої діяльності в ДНЗ»*

Об'єкт дослідження: методи та прийоми використання пальчикових ігор у підготовці дитячої руки до образотворчої діяльності в ДНЗ.

Предмет дослідження: підготовка руки дошкільників до образотворчої діяльності засобами пальчикових ігор.

Метою роботи є обґрунтувати теоретичні засади підготовки руки дитини дошкільного віку засобом пальчикових ігор та розробити зміст, форми і методи використання їх на заняттях з образотворчої діяльності в ДНЗ.

Відповідно до мети окреслено такі **завдання дослідження:**

1. Здійснити аналіз проблеми в науково-методичній літературі.
2. Розкрити й обґрунтувати педагогічну значимість та різновиди пальчикових ігор.
3. Виявити рівні готовності руки дошкільників до образотворчої діяльності.
4. Розробити та експериментально перевірити систему використання пальчикових ігор для підготовки руки дитини дошкільного віку до образотворчої діяльності.
5. Визначити ефективність розробленої методики шляхом експерименту.

З метою реалізації поставлених завдань застосовувались такі **методи дослідження:**

– *теоретичні:* аналіз наукової, методичної літератури, наукових статей, фахових періодичних видань, вивчення передового педагогічного досвіду;

– *емпіричні:* спостереження та аналіз різних видів діяльності дітей, анкетування, індивідуальні бесіди, діагностичні методики;

– *педагогічний експеримент* (констатувальний, формувальний, контрольний).

– *методи математичної статистики:* математична обробка отриманих експериментальних даних.

Дослідно-експериментальна робота з даної проблеми тривала впродовж 2017 – 2018 років поетапно:

- 1) констатувальний – теоретичний аналіз проблеми (вивчення психолого-педагогічної, методичної та навчальної літератури з даного проблеми, аналіз досвіду роботи педагогів ДНЗ, формування мети й завдань дослідження, розробка шляхів реалізації мети й завдань дослідження, підготовка матеріалів експериментального дослідження;
- 2) формувальний – розробка та проведення експерименту;
- 3) контрольний етап – збір, обробка та узагальнення результатів педагогічного експерименту, оформлення дипломної роботи відповідно до вимог, визначених для науково-експериментальних досліджень такого типу.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що теоретичні положення та практичні результати дослідження можуть використовувати вихователі та методисти ДНЗ, батьки дітей раннього та дошкільного віку для того, щоб активізувати освітню та виховну роботу з дітьми з використанням пальчикових ігор.

Апробація результатів дослідження. Теоретичні положення дослідження розглядалися й обговорювалися на засіданнях студентського наукового гуртка «Естетичне виховання дошкільників засобами образотворчого мистецтва та народознавства». За результатами дослідження було виголошено доповіді на IV Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти» (17 – 18 квітня 2018 року, м. Кам'янець-Подільський); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії педагога з дитиною» (19 – 20 жовтня 2017 року, м. Кам'янець-Подільський); Третій науково-практичній інтернет-конференції молодих науковців та студентів «Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи» (29 – 30 листопада 2017 року, м. Івано-Франківськ); IV Всеукраїнській студентській науковій

конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку сучасної освіти та науки України» (15 березня 2018 року, м. Кам'янець-Подільський); II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Українська та іноземні мови в початкових класах: актуальні проблеми й інноваційні технології навчання» (28 березня 2018 року, м. Кам'янець-Подільський); Міжвузівській науково-практичній конференції «Особливості використання навчально-виховних технологій в освітньому процесі» (4 квітня 2018 року, м. Хмельницький); II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії педагога з дитиною» (22 – 23 жовтня 2018 року); науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2017 – 2018 навчальному році); науково-практичному семінарі «Перспективи розвитку дошкільної та початкової освіти»;

Публікації:

1. Сьомко А. А. Теоретичні основи підготовки руки дитини дошкільного віку до образотворчості // Збірник матеріалів IV Всеукраїнської студентської наукової конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку сучасної освіти і науки України» (15 березня 2018 р.). Кам'янець-Подільський : Рута, 2018. С. 70–74.

Базою дослідження є Орининський дошкільний навчальний заклад «Калинка» Кам'янець-Подільського району Хмельницької області.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (78 найменувань), додатків. Обсяг основного тексту становить 80 сторінок.

ВИСНОВКИ

Основною метою даної роботи було визначення можливостей підготовки руки дошкільників засобом пальчикових ігор та систематизація їх з метою використання на заняттях з образотворчої діяльності в дошкільному навчальному закладі.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що пальчикові ігри є одним із основних засобів підготовки руки до образотворчої діяльності. Нами було з'ясовано, що в результаті систематичного виконання пальчикових вправ кисті рук і пальці придбають силу, хорошу рухливість і гнучкість, а це надалі полегшить опанування графічними та технічними навичками, яких дошкільники набувають на заняттях з образотворчої діяльності.

Навички і уміння, що становлять техніку малювання, мають руховий характер. Людська рука, як робочий орган починає розвиватися рано і поступово удосконалюється в процесі різноманітної діяльності. Вже до трьох років руху руки дитини досягають значного розвитку. Не завжди рухи цілеспрямовані, точні. Вони розвиваються в процесі діяльності шляхом систематичного навчання і постійних вправ.

У результаті аналізу стану розробки досліджуваної проблеми в психолого-педагогічній літературі було виявлено, що розроблена нами та експериментально перевірена методика використання пальчикових ігор для підготовки руки дітей до образотворчої діяльності є досить ефективною в практиці роботи сучасних закладів дошкільної освіти. Нами було з'ясовано, що підготовка руки дошкільників до образотворчої діяльності засобами пальчикових ігор є ефективною при дотриманні наступних вимог:

- добір пальчикових ігор повинен здійснюватись за принципом – від складного до простого;
- чітко розрізняти поняття «пальчикова гімнастика», «пальчикові вправи», «пальчикові ігри» та розуміти їхній взаємозв'язок;

– систематично використовувати пальчикові ігри на заняттях з образотворчої діяльності в ДНЗ;

– наявність необхідного матеріального оснащення занять для використання пальчикових ігор у підготовці руки дошкільника до образотворчої діяльності (атрибути тіньового театру, пальчиковий театр тощо).

Завершивши експериментальне дослідження, на основі проаналізованої навчально-методичної літератури а враховуючи результати експерименту, нами було здійснено спробу визначити основні методичні рекомендації до проведення пальчикових ігор.

1. Перед грою з дитиною обговорити її зміст, відразу при цьому відпрацьовуючи необхідні жести, комбінація пальців, руху. Це не тільки дозволить підготує малюка до правильного виконання вправи, але і створить необхідний емоційний настрій.
2. Перед початком вправ діти розігрівають долоні легкими погладженнями до приємного відчуття тепла.
3. Усі вправи виконуються в повільному темпі, від 3 до 5 разів, спочатку правою рукою, потім лівою, а потім двома руками разом.
4. Виконуйте вправи разом з дитиною, при цьому демонструючи власну захопленість грою.
5. При виконанні вправ необхідно залучати, по можливості, всі пальці руки.
6. Необхідно стежити за правильною постановкою кисті руки, точним перемиканням з одного руху на інше.
7. Потрібно домагатися, щоб всі вправи виконувалися дитиною легко, без надмірного напруження м'язів руки, щоб вони приносили йому радість.
8. Всі вказівки даються спокійним, доброзичливим тоном, чітко, без зайвих слів. При необхідності дитині надається допомога.
9. У ідеалі: кожне заняття має свою назву, тривати кілька хвилин і повторюється протягом дня 2-3 рази.

10. При повторних проведеннях гри діти нерідко починають говорити тексту частково (особливо початок і закінчення фраз). Поступово текст розучується напам'ять, діти вимовляють його цілком, співвідносячи слова з рухами.
11. Вибравши два або три вправи, поступово замінійте їх новими.
12. Найбільш сподобалися гри можете залишити у своєму репертуарі і повертатися до них за бажанням малюка.
13. Не ставте перед дитиною кілька складних завдань відразу (наприклад, показувати руху і вимовляти текст). Обсяг уваги у дітей обмежений, і нездійсненне завдання може «відбити» інтерес до гри.
14. Ніколи не примушуйте. Спробуйте розібратися в причинах відмови, якщо можливо, ліквідуйте їх (наприклад, змінивши завдання) або поміняйте гру.

Підсумовуючи отримані позитивні зрушення у підготовці руки дошкільників до образотворчої діяльності засобами пальчикових ігор, нами були сформульована остаточна думка щодо того, що на сьогодні залишається необхідним продовжувати впроваджувати у практику ДНЗ систематичного використання пальчикових ігор з метою підготовки руки дошкільників до малювання, ліплення, аплікації та конструктивно-моделювальної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Л. В. Театр і гра. Вдома, у дитячому садку, в школі. Київ : Томіріс, 2002. 292 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) // Дошкільне виховання. 2012. № 7. С. 4–19.
3. Бардышева Т. Ю. Вышли пальчики гулять. Расскажи стихи руками. Москва : Карапуз, 2011.
4. Бардышева Т. Ю. Разговорчивые пальчики М.: Карапуз, 2001. 20 с. (Для самых-самых маленьких).
5. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / за заг. ред. О. В. Низковської. 256 с.
6. Богущ А. М. Готуємо руку дитини до письма. 3-тє вид., зі змін. і доповн. Тернопіль : Мандрівець, 2009. 108 с.
7. Борисова Е. А. Пальчикові ігри для дітей 4–5 років. Мовні ігри й вправи, 2006.
8. Боровик І. Г. Тренують пальчики малята, щоб гарно розмовляти. Харків : Ранок, 2009. 56 с.
9. Венгер Л. А., Пилюгина Е. Г., Венгер Н. Б. Воспитание сенсорной культуры ребенка от рождения до 6 лет. Москва : Просвещение, 1988. 144 с.
10. Волкова І. Пальчикові ігри. Для всіх вікових груп. Харків : Ранок, 2017. 64 с. (Серія «Сучасна дошкільна освіта»).
11. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. Психологический очерк. 3-е изд. Москва : Просвещение, 1991. 94 с.
12. Выготский Л. С. Психология искусства. Москва : Педагогика, 1987. 344 с.
13. Гаврина С. Подготовка руки к письму. Педагоги и психологи рекомендуют. Москва : Росмэн, 2006. 79 с.
14. Голубева М. В. Комплекс дидактичних ігор «Пальчики-допомагальчики» // Логопед. 2017. № 11. С. 21–24.

- 15.Гордашевська О. Пальчикові ігри в арсеналі практичного психолога // Практичний психолог. Дитячий садок. 2017. № 10. С. 12–18.
- 16.Горошко Н. Зображувальна діяльність у дошкільному навчальному закладі. Третій рік життя. Харків : Основа, 2007. 176 с. (Дошкільний навчальний заклад. На допомогу вихователю).
- 17.Григорьева Г. Г. Изобразительная деятельность дошкольников : учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений. 2-е изд., испр. Москва : Академия, 1998. 272 с.
- 18.Григорьева Г. Г. Развитие дошкольника в изобразительной деятельности : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. Москва : Академия, 1999. 344 с.
- 19.Данилова О. Пальчикові ігри. Перо. Київ : 2010. 128 с.
- 20.Демченко І. Пальчики грають – діток розважають. // Палітра педагога. 2016. № 4. 2016. С. 12.
- 21.Демчик К. І. Основи образотворчого мистецтва з методикою керівництва зображувальною діяльністю дітей : навч.-метод. посіб. для студ. пед. факультету напряму підготовки 6.010101 «Дошкільна освіта». Кам'янець-Подільський, 2009. 128 с., іл.
- 22.Дитина : освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. Проекту В. О. Огнев'юк ; авт. кол. : Г. В. Беленька, О. Л. Богиніч, Н. І. Богданець-Білоskalенко та ін. ; наук. ред. : Г. В. Беленька, М. А. Машовець ; Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.
- 23.Довгань О. Г. На пошуки казок. Конспект заняття з використанням пальчикового театру (середня група) // Бібліотечка вихователя дитячого садка. 2016. № 11. С. 38–39.
- 24.Дошкільна освіта : словник-довідник : понад 1000 термінів, понять та назв / упор. К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова. Запоріжжя : «ЛПС» ЛТД, 2010. 324 с.

- 25.Дубинина Т. И., Галкина Г. Г. Пальцы помогают говорить: Коррекционные занятия по развитию мелкой моторики у детей. Москва : Гном и Д, 2005. 40 с.
- 26.Калуська Л. В. Навчально-методичний посібник «Соняшник» до комплексної програми розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку «Соняшник». Тернопіль : Мандрівець, 2014. 200 с.
- 27.Коберник О. М., Тименко В. П., Шевчук Т. О. Ігровий дизайн обдарованої дитини: визрівання емоцій і почуттів особистості. Київ : Інформ. Системи, 2009. 200 с.
- 28.Кольцова М. М. Двигательная активность и развитие функций мозга ребенка. Москва : Просвещение, 1973. 144 с.
- 29.Комарова Т. С. Изобразительная деятельность в детском саду: обучение и творчество. Москва : Педагогика, 1990. 144 с., ил.
- 30.Комарова Т. С. Образотворча діяльність у дитячому садку : програма та методичні рекомендації. Для занять із дітьми 2 – 6 років : пер. з рос. мови. Харків : Ранок, 2007. 176 с.
- 31.Котляр В. П. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей : навч. посіб. К. : Кондор, 2006. 200 с.
- 32.Кошель Г. П. Маленькі пальчики уміють розмовляти [тест для визначення провідної руки дитини] // Бібліотечка вихователя дитячого садка. 2017. № 1. С. 49–61.
- 33.Кривоніс М. Л., Дроботій О. Л. Впевнений старт. Художньо-естетичний розвиток майбутнього першокласника. Образотворча діяльність. Харків : Ранок, 2014. 208 с.
- 34.Крупенчук О. Ладушки. Пальчиковые игры для малышей. Махаон, Москва, 2008. 25 с.
- 35.Кудикіна Н. В. Теорія ігрової діяльності дітей : моногр. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. 276 с.
- 36.Ланіна І. В., Кучєєва Н. В. Образотворче мистецтво для дошкільнят (2–3 роки). Харків : Ранок, 2012. 48 с.

- 37.Ланіна І. В., Кучеева Н. В. Образотворче мистецтво для дошкільнят (3–4 роки). Харків : Ранок, 2012. 80 с.
- 38.Ланіна І. В., Кучеева Н. В. Образотворче мистецтво для дошкільнят (4–5 роки). Харків : Ранок, 2012. 96 с.
- 39.Ланіна І. В., Кучеева Н. В. Образотворче мистецтво для дошкільнят (5–6 роки). Харків : Ранок, 2012. 128 с.
- 40.Ликова І. О. Кольорові долоньки : програма художнього виховання, навчання й розвитку дітей 2-6 років. Харків : Веста : Ранок, 2007. 128 с.
- 41.Лисенко Н. В., Кирста Н. Р. Педагогіка українського дошкілля : у 3-х частинах. Київ : Слово, 2010. Ч. 2. 360 с.
- 42.Менджеріцкая Д. В. Воспитателю о детской игре : пособие для воспитателя дет. сада / под ред. Т. А. Марковой. Москва : Просвещение, 1982. 128 с.
- 43.Мотилько Т. Умілими пальчиками стають не одразу : програма розвитку дрібної й загальної моторики руки і дошкільному віці // Психолог дошкілля. 2016. № 10. С. 1–56.
- 44.Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко та ін. ; за заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. Київ : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.
- 45.Пальчикова гімнастика для дітей 2-3 років // Корисні поради на всі випадки життя. URL : <http://soveti.com.ua/palchikova-gimnastika-dlya-ditej-2-3-rokiv/> Назва з екрану. (дата звернення: 12.11.2017).
- 46.Пальчикова гімнастика для розвитку мовлення дошкільнят // Сайт Шосткинського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 10 «Незабудка» Сумської області. URL : http://shostka-dnz10.edukit.sumy.ua/storinka_praktichnogo_psihologa/paljchikova_gimnastika_dlya_rozvitku_movlennya_doshkiljnyat/ Назва з екрану. (дата звернення: 23.09.2017).

- 47.Пальчикові вправи // Освітній проект «На Урок». URL : <https://naurok.com.ua/palchikova-gimnastika-palchikovi-vpravi-30486.html>
Назва з екрану. (дата звернення: 11.10.2017).
- 48.Пальчикові ігри для дітей (на українській мові) // Сайт «Світ мам». URL : <https://svitmam.ua/user/olenakfyak/posts/32711>. Назва з екрану. (дата звернення: 4.06.2018).
- 49.Пальчикові ігри для дошкільників. / упоряд. Шик Л. А. Харків : Основа, 2011. 176 с., іл. (Серія «Творчому педагогу»).
- 50.Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ : Пед. думка, 2001. 514 с.
- 51.Переписьотова Н. Пальчики-помічники. Інтегроване заняття з елементами народознавства для дітей старшого дошкільного віку // Дитячий садок. 2017. № 8. С. 20–22.
- 52.Пилипчук Т. М. Пальчикові казочки для дітей раннього та молодшого дошкільного віку // Дошкільний навчальний заклад. 2016. № 7. С. 31–37.
- 53.Поніманська Т. Дошкільна педагогіка : підручник. 3-тє вид., випр. Київ : Академвидав, 2015. 448 с.
- 54.Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» (нова редакція). У 2 ч. / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова та ін.; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : МЦФЕР-Україна, 2014. Ч. I : Від народження до трьох років. 204 с.
- 55.Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» (нова редакція). У 2 ч. / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова та ін.; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : МЦФЕР-Україна, 2014. Ч. II : Від трьох до шести (семи) років. 452 с.
- 56.Разом до гармонії: розвиток дитини раннього віку : методичний посібник / авт.-упорядн. : І. В. Братусь, Н. В. Кошечко, О. Л. Нагула; за заг. ред. І. Д. Зверєвої. Київ : Кобза, 2004. 160 с.

- 57.Рібцун Ю. Прудкі пальчики (дидактична гра для дітей старшої групи з типовим розвитком і з особливими освітніми потребами) // Дошкільне виховання. 2018. № 10. С. 16–18.
- 58.Розвивальні ігри для дошкільнят. Старша група. / упоряд. В. Л. Сухар. Харків. Веста : Ранок, 2008. 160 с. (Програма розвитку).
- 59.Савина Л. П. Пальчиковая гимнастика для развития речи дошкольников: Пособие для родителей : пособие для родителей, педагогов. Москва : АСТ, 1999. 48 с.
- 60.Смольникова Г. Розвиваємо у малят сенсорику та дрібну моторику // Дошкільне виховання. 2010. № 7. С. 20–22.
- 61.Соколова Ю. Гра з пальчиками. Київ : Країна мрій, 2005. 48 с.
- 62.Соняшникова палітра : орієнтовне календарно-тематичне планування різних видів образотворчої діяльності дітей дошкільного віку / за заг. ред. Л. Калуської. Тернопіль : Мандрівець, 2016. 168 с.
- 63.Сухорукова Г. В., Дронова О. О., Голота Н. М., Янцур Л. А. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі : підручник. За заг. ред. Г. В. Сухорукової. Київ : Слово, 2010. 376 с. : іл..
- 64.Тараненко В. М. Чарівні пальчики. Вправи та ігри на розвиток координації мовлення та рухів // Логопед. 2016. № 11. С. 36–39.
- 65.Товстюк Т. М. Театр – це гра для малят. Пальчикові ігри та вправи // Бібліотечка вихователя дитячого садка. 2016. № 11. С. 3–11.
- 66.Узорова О. В., Нефьодова О. О. Пальчикова гімнастика. Київ : Школа, 2003. 128 с.
- 67.Федієнко В. Готуємо руку до письма. Високий рівень. 4–6 років. Київ : Школа, 2017. 64 с.
- 68.Фесюкова Л. Б. Розвивальні ігри для дітей 4 – 7 років. Харків. Веста : Ранок, 2007. 144 с.
- 69.Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки : навч. посіб. / від упорядників, вступні нариси та упорядкув. З. Н. Борисової,

- В. У. Кузьменко / за заг. ред. З. Н. Борисової. Київ : Вища школа, 2004. 511 с.
- 70.Цвынратный В. Играем пальчиками и развиваем речь. / В. Цвынтарный. Лань, Санкт-Петербург, 1998.
- 71.Шевчук А., Дятленко Н., Гончаренко А. Новації в мистецькому вихованні дошкільників // Інноваційна практика в роботі вихователя ДНЗ : метод. посіб. Київ : Шкільний світ, 201. С. 43–66.
- 72.Шульга Л. М. Барвіста радість. Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях із малювання. Запоріжжя : «ЛППС» ЛТД, 2007. 280 с., іл.
- 73.Шуть М. М. Гра як фундаментальна технологія виховання людини // Вихователь-методист. 2010. № 5 (травень). С. 11–16.
- 74.Шуть М. Майстерність проведення гри. Київ : Шкільний світ. 2007. 128 с.
- 75.Шуть М. Школа ігромайстерності. Київ : Шкільний світ : вид. Л. Галіцина, 2006. 128 с.
- 76.Шуть Н. Н. Волшебные ключи игромастера. Санкт-Петербург : Образовательные проекты, 2008.
- 77.Эстетическое воспитание в детском саду / под ред. Н. А. Ветлугиной. Москва : Просвещение, 1985. 207 с.
- 78.Эстетическое воспитание и развитие детей дошкольного возраста. / под ред. Дубровской Е.А., Козловой С.А. Москва, 2002.